

КРЕМЪЛ И ЛУБЯНКА

ПАВЕЛ
СУДОПЛАТОВ

Прозорци
2022

СЪДЪРЖАНИЕ

ОТ АВТОРА.....	5
Глава 1. НАЧАЛОТО.....	15
Глава 2. СЪВЕТСКОТО РАЗУЗНАВАНЕ В ИСПАНИЯ.....	44
Глава 3. ПОЛИТИЧЕСКИТЕ РЕПРЕСИИ В СССР ПРЕЗ 1934 – 1939 г.	69
Глава 4. ЛИКВИДИРАНЕТО НА ТРОЦКИ.....	87
Глава 5. СЪВЕТСКОТО РАЗУЗНАВАНЕ В НАВЕЧЕРИЕТО НА ВОЙНАТА.....	115
Глава 6. РАЗУЗНАВАНЕТО ПО ВРЕМЕ НА ВЕЛИКАТА ОТЕЧЕСТВЕНА ВОЙНА	165
Глава 7. СЪВЕТСКОТО РАЗУЗНАВАНЕ И АТОМНИЯТ ПРОБЛЕМ.....	241
Глава 8. СТУДЕНАТА ВОЙНА.....	316
Глава 9. РАУЛ ВАЛЕНБЕРГ, „ЛАБОРАТОРИЯ Х“ И ДРУГИ ТАЙНИ ОТ ПОЛИТИКАТА НА КРЕМЪЛ.....	378
Глава 10. КРИМСКА КАЛИФОРНИЯ.....	404
Глава 11. ПОСЛЕДНИТЕ ГОДИНИ ОТ УПРАВЛЕНИЕТО НА СТАЛИН	438
Глава 12. ЗАГОВОРЪТ СРЕЩУ БЕРИЯ	483
Глава 13. ЗАТВОРНИЧЕСКИТЕ ГОДИНИ И БОРБАТА ЗА РЕАБИЛИТАЦИЯ	538

Глава 1

НАЧАЛОТО

Моето детство и работата в ЧК

Роден съм през 1907 г. в Украйна, в град Мелитопол, разположен в плодороден район, град, който наброяваше по онова време двайсетина хиляди жители. Майка ми е рускиня, а баща ми украинец, беше общ работник, хлебар, готвач, келнер. Като всички деца, а ние бяхме пет, съм кръстен в руска православна черква в деня на св. ап. Петър и Павел. В началното училище изучавахме Новия и Стария завет и основи на руския език, тъй като през царско време в училищата беше забранено преподаването на украински език. На украински разговаряхме само помежду си. До десетгодишна възраст, когато почина баща ми, имах съвсем обикновено детство. След смъртта му грижите за семейството поеха майка ми и най-голямата ми сестра. В годината, когато умря баща ми, пламна революцията и болшевиките взеха властта.

Отначало животът в града почти не се промени. Но щом привършиха запасите от храна, настъпиха хаос и терор на бандитите. Семейството ни живееше под наем в две стаи в малка едноетажна къща, чийто собственик беше някой си Хроленко. Възприемах събитията от онова време като всички хора от безимотни семейства, които нямаше какво да губят. Естествено бе да повярвам чистосърдечно, когато прочетох в „Азбука на революцията“ на Бухарин, че обществената собственост означава изграждане на справедливо общество, където всички ще са равни, а страната ще се управлява от представители на селяните и работническата класа в интерес на обикновените хора, а не на помещиците и капиталистите.

По-големият ми брат Николай отиде в Червената армия през 1918 г., а след две години беше вече в състава на един от отрядите на ЧК. Година преди това, на дванайсетгодиш-

на възраст, избягах от къщи в червеноармейския полк, който скоро беше принуден да напусне Мелитопол. Нашият полк бе разгромен от белите и само няколко малки групи успяха да се вляят в подразделенията на 44-та стрелкова дивизия на Червената армия в района на Киев. Вече бях завършил начално училище и умеех да чета, затова ме зачислиха в свързочната рота. По-късно участвах в боевете край Киев. През 1921 г., когато навърших 14 години, сътрудници на Специалния отдел на дивизията попаднаха в засада на украинските националисти и мнозина загинаха. По онова време се сражавахме не толкова с белогвардейците, колкото с войските на украинските националисти, предвождани от Петлюра и Коновалец – командир на корпуса „Казашки стрелци“. Когато избухна гражданската война, украинските националисти провъзгласиха независима република и през януари 1919 г. обявиха официално война на Русия и украинското большевишко ръководство. (През 30-те, а по-късно и през 40-те години съм участвал пряко в борбата срещу украинските националисти.) Тази борба приключи фактически едва през януари 1992 г., след като украинското правителство в изгнание и целият свят признаха президента Кравчук за законен глава на суверенната държава Украйна.

В Специалния отдел, който понесе тежки загуби, спешно търсеха телефонист и шифровчик. Така бях изпратен в органите на държавна сигурност. Това бе и началото на моята служба във ВЧК – КГБ*.

В нашата дивизия заедно с нас се сражаваха поляци, австрийци, германци, сърби и дори китайци. Последните бяха много дисциплинирани и се биеха до последна капка кръв. Борбата беше жестока и имаше случаи украинските националисти и бандите да унищожават цели села. По време на гражданската война в Украйна загинаха над 1 милион души. Моето поколение скоро свикна с жестокостите на тази война, със загубите и лишенията. Ние възприемахме всичко това като нещо напълно естествено. Страната ни воюва-

---

* Общосъюзна извънредна комисия – Комитет за държавна сигурност. – Бел. прев.

ше от 1914 г. и до края на гражданската война, до 1922 г., не беше възможно да бъде установено стабилно общество, което да се опира на нормални хуманни ценности, и това беше трагедията на Русия.

Опитът, който добих като телефонист и шифровчик, се оказа полезен. Пиших документите с надпис „секретно“, които се изпращаха до командването, и дешифрирах телеграмите, които получавахме непосредствено от ръководителя на ВЧК Феликс Дзержински от Москва.

1921 година бе преломна в моя живот. Дивизията ни беше прехвърлена в Житомир. Главна задача на нашия Специален отдел беше да помогне на местната ЧК да проникне в нелегалните партизански части на украинските националисти, ръководени от Петлюра и Коновалец. Техните въоръжени банди извършваха диверсии срещу местните органи на съветската власт. Потажевич и Савин, които оглавиха местната ЧК, успяха да установят контакт с ръководителите на партизаните и да проведат с тях неофициални преговори. Нашето ръководство се срещна с тях в една от нелегалните ни квартири в Житомир. Като младши сътрудник за всякакви поръчения трябваше да живея в къщата, където бе нелегалната квартира, и да обслужвам преговорите. Опитът от общуването с главатарите на украинските националисти, които всъщност бяха истинските господари на окръга, ми помогна по-късно, когато станах оперативен работник в държавна сигурност. Убедих се на собствен гръб какво значи да имаш работа със заговорници в нелегалност.

Войната с украинските националисти продължи почти две години и завърши с компромис – главатарите им приеха амнистията, дадена им от правителството на съветска Украйна. Но това стана едва след като кавалерийският отряд от две хиляди души, изпратен от Коновалец в Житомир, бе обкръжен от частите на Червената армия и се предаде. Бандата на Коновалец претърпя съкрушително поражение. В тези боеве загина по-големият ми брат Николай, който служеше в граничните войски на полската граница. Подадох рапорт да бъде прехвърлен в Мелитопол, за да бъде по-близо до семейството си и да имам възможност да му помагам.

През последните три години от пребиваването ми в Мелитопол бях младши оперативен работник в окръжния отдел на Държавното политическо управление (ГПУ) и отговарях за работата на осведомителите в гръцките, българските и германските селища. През 1927 г. бях повишен и прехвърлен в Харков, тогавашната столица на Украйна, където започнах работа в ГПУ на УССР. Тъкмо там, в Харков, се запознах с бъдещата си жена, Ема Каганова – аз бях на двайсет, а тя с две години по-голяма от мен и бе дошла в Украйна от белоруския град Гомел.

Ема беше способна, бе влязла в гимназията въпреки ограниченията за евреите. Имаше завършени няколко гимназиални класа и в Гомел работела като секретарка на Хатаевич, секретар на губернската организация на болшевиките. Когато преместили началника ѝ в Одеса, където той оглави партийната организация, и тя се преместила с него. В Одеса Ема премина в местното ГПУ. Било ѝ възложено да работи сред местните германски преселници. Беше си неока и руса, знаеше идиш, който е близък до немския, и спокойно можеше да мине за германка.

Бяха я преместили в Харков една година преди мен. Ема заемаше в ГПУ на УССР по-висок пост от мен, някакъв си новак. Беше образована и привлекателна, начетена, чувстваше се свободно в компанията на писатели и поети и затова бяха ѝ възложили да ръководи осведомителите сред украинската творческа интелигенция – писатели и театрални дейци. Срегнахме се по служба и аз бях смаян от красотата и ума ѝ. Бащата на Ема бил дървосекач и починал, когато тя била едва десетгодишна. Тя започнала да работи и сама издържала цялото семейство с осем деца. Така че имахме много допирни точки – и двамата бяхме опора за семействата си и по силата на обстоятелствата се чувствахме по-възрастни за годините си.

Макар че животът ни беше запълнен с работа, Ема ме подтикна да запиша право в Харковския университет. Но аз успях да отида само на десетина лекции и да взема един изпит – по икономическа география. За повече не намерих време. Работният ми ден започваше в десет сутринта и с

кратка обедна почивка продължаваше до шест вечерта. А от седем и половина до единайсет вечерта се срещах с осведомителите в нелегалните квартири. След това се връщах на работа, за да докладвам на началството за получените оперативни материали.

От 1922 г. ГПУ, а по-късно НКВД – КГБ (днес ФСБ) и службата за външно разузнаване при вземането на важни решения по въпросите на външната и вътрешната политика на държавата трябваше да станат основен източник на информация за всички равнища в съветското ръководство. И до днес ръководството на страната получава всеки месец доклади за положението в страната от органите на сигурността чрез тяхната агентура. В тях са изложени трудностите и недостатъците в работата на различните организации, предприятия и учреждения. Според установения при Сталин ред беше ни забранено да се срещаме с осведомителите денем. Знаеше се, че Сталин работи до среднощ и ние работехме по същия начин.

Информацията в нашия отдел по ирония на съдбата се оглавяваше от бившия царски офицер Козелски, който беше от обедняло дворянско семейство. Макар и да бе служил в царската армия, той явно симпатизираше на болшевиките и бързо спечели доверието ни. През 1937 г. той се самоуби, за да не бъде арестуван по време на чистките...

За мен Ема беше идеал за истинска жена и през 1928 г. ние се събрахме, макар че регистрирахме брака си едва през 1951 г. Така живееха мнозина от моите другари, без да имат официален брак.

Междувременно получих ново назначение – твърде необичайно, но и твърде важно, – задача, която се контролираше съвместно от ръководителите на ОГПУ и партийните органи. Новата ми длъжност се наричаше комисар на спецколониите в Прилуки за безпризорни деца. След гражданската война със създаването на такива колонии се целеше да се ликвидира явлението безпризорни сираци, които, тласкани от глада и непоносимите условия на живот, тръгваха по пътя на престъпността. Всеки чекист трябваше да отдели по десет процента от заплатата си за издръжката на тези колонии.

В тях се организираха работилници и групи за професионална подготовка: на трудовата дейност на подрастващите тогава се придаваше решаващо значение. След като спечелих доверието на колонията, успях да организирам фабрика за пожарогасители, която скоро започна да дава доходи.

Благодарение на положението на жена ми в украинските партийни среди два пъти се срещам с тогавашния секретар на ЦК на Комунистическата партия на Украйна Косиор в дома на Хатаевич, където ни канеха на гости. Силно впечатление ми правеха възгледите на двамата ръководители за бъдещето на Украйна. Те разглеждаха икономическите проблеми и трагедията на колективизацията като временни трудности, които трябва да се преодоляват с всички възможни средства. Трябваше да се възпитава ново поколение, абсолютно предано на делото на комунизма и свободно от всякакви задължения към стария морал. Най-голямо внимание трябваше да се отделя на развитието и подкрепата на новата украинска интелигенция, която се отнасяше враждебно към националистическите идеи. Бяха нужни още шейсет години и разпадането на Съветския съюз, за да стане очевидно, че трябва да се проявява поне търпимост и разбиране към противната страна, а не тя на всяка цена да бъде ликвидирана.

Ние с жена ми се чувствахме поласкани, че такива хора като Косиор и Хатаевич разговарят с нас като със свои партийни другари, макар че и двамата по онова време бяхме комсомолци.

През 1933 г. ръководителят на украинското ГПУ Балицки беше назначен за заместник-председател на ОГПУ на Съветския съюз. С преместването си в Москва на новата работа той взе и неколцина свои сътрудници, включително и мен. Бях назначен в управление „Кадри“ на централния апарат на държавна сигурност като старши инспектор и отговарях за преместванията по служба и новите назначения във Външния отдел (чуждестранното разузнаване) на ОГПУ.

По онова време често имах съвместна работа с началника на Външния отдел Артузов и заместника му Слуцки.

Важна роля в ръководството на Външния отдел освен Артузов и Слуцки играеха Берман, Фьодоров, който огла-

вяваше борбата с емиграцията, Шпигелглас, Минскер, Ейтингон и Горожанин, на когото Вл. Маяковски посвети стихотворението си „Войниците на Дзержински“.

Смъртоносен двубой с ОУН

През 1933 г. Кулинич, която отговаряше за оперативното наблюдение и борбата с украинската емиграция на Запад, подаде оставка по здравословни причини. Артузов знаеше, че съм от Украйна и имам опит в местните условия, и ми предложи тази длъжност. По това време Ема също се премести в Москва и бе назначена в Секретния политически отдел. От 1934 г. в задълженията ѝ влизаше работа с мрежата осведомители в току-що създадения Съюз на писателите и сред творческата интелигенция.

След трагичното убийство през 1934 г. на съветския дипломат Майлов в Лвов от терориста на нелегалната военна организация на украинските националисти в изгнание (ОУН) Лемек председателят на ОГПУ Менжински издаде заповед да бъде разработен план за неутрализирането на терористичните акции на украинските националисти. Украинското ГПУ съобщи, че е успяло да внедри в ОУН своя проверен агент Лебед. Това бе голям успех.

Слуцки, началник на Външния отдел, ми предложи да стана нелегален сътрудник в чужбина. Отначало това ми се стори нереално, защото няха никакъв опит в работата в чужбина и никаква представа за живота на Запад. Освен това познанията ми по немски, който щеше да ми е нужен в Германия и Полша, бяха нулеви.

Колкото повече обаче си мислех за това предложение, толкова по-примамливо ми се струваше. И аз приех. Веднага се залових ускорено да уча немски – занимавах се в една нелегална квартира пет пъти седмично. Опитни инструктори ме обучаваха на тънкостите на ръкопашния бой и боравенето с оръжие. Изключително полезни бяха срещите със заместник-началника на Външния отдел на ОГПУ – НКВД

Шпигелглас. Той имаше голям опит в работата в чужбина като нелегален в Китай и Западна Европа. В началото на 30-те години в Париж за прикритие му служел рибарски магазин за омари край Монмартър.

След осеммесечно обучение бях готов да замина в първата си командировка в чужбина заедно с Лебед, „главен представител“ на ОУН в Украйна, а в действителност от много години наш таен агент. От 1915 до 1918 г. той заедно с Коновалец е бил в лагер за военнопленници край Царицин.* През гражданската война става заместник на Коновалец и командва пехотна дивизия, сражавала се срещу частите на Червената армия в Украйна. Когато през 1920 г. Коновалец се изтегля в Полша, той изпраща Лебед в Украйна да организира нелегалната мрежа на ОУН. Но там е арестуван. Той няма друг избор, освен да работи за нас.

Лебед стана за нас ключова фигура в борбата с бандитизма в Украйна през 20-те години. В националистическите среди в чужбина той се ползваше с висока репутация: Коновалец смяташе, че неговият човек е способен да извърши подготвителната работа за завземане на властта от ОУН в Киев в случай на война. От Лебед, на когото разрешавахме да пътува на Запад през 20-те и 30-те години, по нелегални канали научихме, че Коновалец чертае планове за завземане на Украйна при една бъдеща война. В Берлин Лебед се среща с полковник Александер, предшественик на адмирал Вилхелм Канарис на поста ръководител на германското разузнаване в началото на 30-те години, и научи от него, че Коновалец два пъти се виждал с Хитлер, който предложил няколко привърженици на Коновалец да минат курс на обучение в нацистката партийна школа в Лайпциг.

Заминах в чужбина като „племенник“ на Лебед да му помагам в работата. Жена ми беше преместена във Върхния отдел на НКВД, за да поддържам чрез нея връзка с

---

* През Първата световна война Лебед и Коновалец са воювали заедно като офицери в австро-унгарската армия срещу Русия на Югозападния фронт. – Бел. авт.